

بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان به مسائل شهری (مطالعه موردی تبریز)

جعفر زلفعلی فام^۱، هادی آقائی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۱/۳ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۹

چکیده

تغییرات فراوانی از لحاظ کمی و کیفی در سرمایه فرهنگی افراد جامعه به وقوع پیوسته است، به طوری که بسیاری از نظریه پردازان و جامعه‌شناسان از آن به‌منزله عاملی قدرتمند در تعیین روابط اجتماعی و نیز منبع مهمی در تعیین ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یاد کرده‌اند. از سوی دیگر تعهد اجتماعی به‌منزله پیش‌شرط اساسی در راستای رسیدن به سلامت اجتماعی و فرهنگی مطرح است. هر اندازه افراد در جامعه مدنی شرکت کنند و تعهد مدنی بالایی داشته باشند، بهتر می‌توانند در تعیین سرنوشت خود و جامعه ایفای نقش کنند. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان و نیز سنجش میزان سرمایه فرهنگی و تعهد اجتماعی شهروندان بررسی شد. روش پژوهش پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه است. جامعه آماری این پژوهش، شهروندان شهر تبریز که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۴۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. برای آزمون فرضیات پژوهش، از آزمون t، همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شد. یافته‌های پژوهش به این صورت است که سرمایه فرهنگی با میزان تعهد اجتماعی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد، یعنی با افزایش یکی، دیگری نیز افزایش می‌یابد و همچنین تحلیل رگرسیونی تأثیر متغیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی معنادار است، یعنی تعهد اجتماعی قابلیت پیش‌بینی با ابعاد سرمایه فرهنگی را دارد و سایر نتایج از ابعاد متغیرها نیز بیانگر تأثیرات چشمگیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان است.

کلیدواژگان

سرمایه فرهنگی (متجسم، غیرمتجسم، نهادینه‌شده)، تعهد اجتماعی.

۱. دانشجوی دکتری، مربی گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور صندوق پستی ۳۶۹۷-۱۹۳۹۵، تهران، ایران
Jafar_fam@yahoo.com
۲. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، مدرس گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور صندوق پستی ۳۶۹۷-۱۹۳۹۵، تهران، ایران
hadi.aghaei64@gmail.com

مقدمه

یکی از مسائل مهم و اساسی تأثیرگذار در جوامع کنونی، تغییرات روزافزون در نگرش‌ها و تفکرات و شیوه زندگی افراد مختلف جوامع است. این دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی عواقب و پیامدهای متفاوتی به دنبال دارد و با آسیب‌های شهری متعددی همراه شده است. بنابراین، شهرهای کنونی مستعدترین مسائل اجتماعی و پدیده‌های اجتماعی را در خود می‌پروراندند. از آنجا که این روند به صورت یک ضرورت تاریخی مطرح است و ادامه خواهد داشت، پدیده‌ای انکارناپذیر است.

با جدی شدن روند جهانی شدن در دو دهه اخیر مسئله شهروندی و جهانی شدن مهم‌ترین مسئله اجتماعی معاصر بوده است. به عبارت دیگر باید گفت که جامعه مدنی بر محور نهادهای اجتماعی نظام شهروندی^۱ شکل گرفته است، از این رو شالوده‌های اصلی جامعه مدنی^۲ به مثابه نظام سیاسی و اجتماعی، را نهادهای شهروندی مثل نهاد قانون‌گذاری، نهاد نظام حاکمیت سیاسی مردم بر مردم در قالب نظام‌های دموکراسی می‌سازد (عاملی، ۱۳۸۰، ۱۶۸).

شهروندی مقوله‌ای است که با احساس تعلق اجتماعی و هویت^۳ ملی و نیز هویت دینی و فرهنگی ارتباط دارد و همچنین با چگونگی نظام سیاسی و اقتصادی مرتبط است. شهر طبیعت خاص خود را دارد و مکانی است که خلاقیت‌ها در آن ظهور پیدا می‌کنند و دستیابی به کیفیت مطلوب زندگی و ایجاد زمینه‌های رشد سرمایه فرهنگی^۴ به منزله عنصر اساسی برای ارتقای حیات اجتماعی را خلق می‌کند. شهروند کسی است که حقوق فردی و جمعی خود را می‌شناسد و از آن‌ها دفاع می‌کند، قانون را می‌شناسد و به آن عمل می‌کند و از طریق آن مطالبه می‌کند. از حقوق معینی برخوردار است. می‌داند که فرد دیگری هم حضور دارد و دفاع از حقوق او یعنی دفاع از حقوق خودش و فردی که در امور شهر مشارکت دارد. پس شهروند نه تنها به معنای سکونت در یک شهر به مدت مشخص که به معنای مجموعه‌ای از آگاهی‌های حقوقی، فردی و اجتماعی است.

این روند نیازمند بهبود شرایط اجتماعی و توسعه اجتماعی و فرهنگی است، چراکه زمینه تعالی اخلاقی و انسانی در گرو رشد ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی و جمعی است که این برای توسعه اهمیت اساسی دارد. در تعریف توسعه نکاتی را باید مد نظر داشت که مهم‌ترین

-
1. Citizen
 2. Civil Society
 3. Identity
 4. Cultural Capital

آن‌ها عبارت‌اند از: نخست، توسعه را مقوله ارزشی تلقی کنیم؛ دوم، آن را جریانی چندبعدی و پیچیده بدانیم؛ و سوم، به ارتباط و نزدیکی آن با مفهوم بهبود توجه داشته باشیم (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۷، ۲۴).

اکنون دیگر تنها دارایی‌ها و منابع مالی به منزله سرمایه شناخته نمی‌شوند، بلکه ما با پدیده‌های نوظهوری در نیروی انسانی مواجهیم که از آن‌ها با عنوان سرمایه‌های انسانی و اجتماعی نام برده می‌شود. همان‌طور که سرمایه‌های فیزیکی، با ایجاد تغییرات در مواد، برای شکل دادن به ابزارهایی که تولید را تسهیل می‌کنند، به وجود می‌آیند، «سرمایه‌های انسانی»^۱ نیز با تغییر دادن افراد یک جامعه برای واگذاری مهارت‌ها و معلومات به اعضایش پدید می‌آیند و انسان‌ها را قادر می‌سازند تا به شیوه‌هایی جدیدتر، مطلوب‌تر و کارا تر رفتار کنند (کلمن^۲، ۱۳۷۸، ۴۶۴). از این رو سرمایه فرهنگی نیز یکی از تأثیرگذارترین مؤلفه‌های اجتماعی در جوامع است که در تعیین نگرش‌های سیاسی و اجتماعی و حتی اقتصادی نقش مهمی را ایفا می‌کند.

طرح مسئله

امروزه دانش مبتنی بر سرمایه جای خود را به سرمایه مبتنی بر دانش داده است و دانش و آگاهی نوعی سرمایه فرهنگی به‌شمار می‌رود و بدین ترتیب امروزه اهمیت فراوانی به سرمایه فرهنگی داده می‌شود. اصطلاح سرمایه فرهنگی عنوان عاملی قدرتمند در تعیین روابط اجتماع، در سال‌های اخیر توجه بسیاری از اندیشمندان و جامعه‌شناسان را به خود جلب کرده است. بوردیو^۳ سرمایه فرهنگی را دانشی مبتنی بر آموزش و تربیت ناشی از پایگاه اجتماعی می‌داند و معتقد است که سرمایه فرهنگی محور اساسی نظامی از تمایز است که در آن سلسله‌مراتب فرهنگی با سلسله‌مراتب اجتماعی در تناظر قرار دارد و سلاقی و خواسته‌های مردم نشان از طبقه آن‌ها دارد. نکته اساسی در سرمایه فرهنگی این است که این سرمایه به ارث نمی‌رسد، بلکه به‌طور ضمنی و طی فرایند جامعه‌پذیری منتقل می‌شود (نوغانی، ۱۳۸۷، ۷۸). در نظریه سرمایه فرهنگی بوردیو، مالکیت سرمایه فرهنگی به فرد اجازه می‌دهد در حوزه تولید فرهنگی اعمال کنترل کند. با وجود این، مالک سرمایه فرهنگی نمی‌تواند آن را به دیگری انتقال دهد و باید در فرایند تولید از آن استفاده کند (نخعی^۴ و کورتیس^۵، ۱۹۹۸).

-
1. Human Capital
 2. James Coleman
 3. Bourdieu
 4. Nakhaie
 5. Curtis

چهار نوع منبع ارزشمند را می‌توان به‌طور تحلیلی از هم تمییز داد: ۱. دارایی‌های اقتصادی یا میزان دسترسی به ثروت مادی در جامعه؛ ۲. دارایی سازمانی یا میزان دسترسی به قدرت سازمان‌یافته؛ ۳. داشتن شهرت یا اعتبار اجتماعی یا میزان دسترسی به تعهدات اجتماعی در جامعه؛ ۴. دارایی فرهنگی یا سرمایه فرهنگی یا میزان دسترسی به منابع معرفتی در جامعه (چلبی، ۱۳۸۲، ۹۵).

به‌رحال در چارچوب مدنیت شهری، هویت شهری شکل می‌گیرد. تا زمانی که ساکن شهرهای بزرگ شویم، اما همگام با توسعه شهر، رشد و حرکت نکنیم، تنها کالبد فیزیکی شهر را ساخته‌ایم و از کالبد درونی شهر، نشاط آدم‌ها و هویت شهرنشینی غافل شده‌ایم. در واقع آنچه در جامعه شهری ما مهیا می‌شود چه از بعد سخت‌افزاری و چه از نظر نرم‌افزاری مورد بی‌توجهی یا کم‌توجهی شهروندان واقع می‌شود که در قالب تحولات فرهنگی قابل بررسی و توجه اساسی است.

احساس تعهد واژه‌ای کلیدی در مفهوم فرهنگ شهروندی^۱ است، که در جامعه شهری ما اغلب با مراعات حال دیگران و مفاهیمی از این دست جایگزین می‌شود و تعهد درجه‌ای از درونی‌شدن ارزش‌ها و اهداف و احساس یک حس وفاداری به جامعه توسط فرد است و این تعهد بازتاب تنظیم نیازها و ارزش‌های فردی با نیازها و ارزش‌های جامعه است و رعایت حقوق و مسائل شهری از تجلیات حس تعهد شهروندان به محیط شهری است. تعهد نیز به‌منزله یکی از عوامل به‌وجودآورنده اتحاد، نظم و پایداری بر اصول شناخته می‌شود، می‌تواند مسائل را به دنبال خود بکشانند که برای هر جامعه‌ای حیاتی و مهم باشد. شهروندی در دیدگاه کلاسیک بیانگر حس تعلق به دولت است، درحالی‌که در مفهوم مدرن آن شهروندی به چهار زمینه اساسی تعمیم یافته است: (شهروندی موقت، چندجانبه، جزئی و چندلایه). در مورد اخیر شهروند فقط منحصر به سطح ملی نیست و می‌تواند در سطوح پایین‌تر همانند استان، ناحیه، بخش یا سطح بالاتر از ملی نیز مطرح شود.

شهروندی عضویت فعال و غیرفعال افراد در ملت - دولت با حقوق و تکالیف عام‌گرایانه مشخص و در یک سطح مشخص از برابری است (جانوسکی^۲، ۱۹۹۷، ۹). به‌رحال به نظر می‌رسد با تحولات چند سال اخیر، گروه‌های اجتماعی جدیدی چون جوانان و زنان وارد عرصه فرهنگی جامعه شده‌اند و متقاضیان محصولات و فرآورده‌های فرهنگی افزایش یافته

1. Citizen cultural
2. Janoski

است. همچنین بر متقاضیان فرآورده‌های فرهنگی نظیر کتاب و فیلم، موسیقی، مطبوعات و... افزوده شده است و تغییرات فراوانی از لحاظ کمی و کیفی در سرمایه فرهنگی افراد جامعه به وقوع پیوسته است (شارع‌پور، خوش‌فر، ۱۳۸۱، ۱۳۵).

با تحول و انتقال جامعه سنتی-صنعتی به جامعه دانش و اطلاعات محور، و با فرهنگی شدن جامعه، مفهوم شهروندی نیز فرهنگی می‌شود. با بسط و توسعه فرایندهای ارتباطی و جهانی شدن، چندفرهنگی شدن و شهری شدن، ضرورتاً مفهوم جهانی تری از شهروندی و توسعه نهادهای مدنی و دموکراتیک لازم است. تحولات نهادی ناشی از مدرنیته^۱ و فرایندهای مدرنیته متأخر مانند توریسم، مهاجرت^۲، رسانه‌ها^۳، ماهواره، اینترنت و... سبب گسترش آگاهی ملت‌ها از شیوه‌های مختلف زندگی شده است و افراد مفهوم «خود» را در یک مقیاس فراملی^۴ شکل می‌دهند. با توجه به این نکات، شاید بتوان گفت در جامعه کنونی ایران به‌دشواری بتوان از شهروندی فرهنگی در معنایی که امروز دنیای غرب آن را تجربه می‌کند سخن گفت. فرایندی که در دهه‌های اخیر در ایران رخ داده، فرایندی فرهنگی است که با عنوان «دولتی کردن سنت‌ها و آیین‌های فرهنگی» مطرح است و این امر از طریق سیاست‌های فرهنگی صورت می‌گیرد و رسانه‌ها و نهادهای آموزشی و مؤسسات دولتی از جمله ابزارهای اجرای این سیاست‌اند.

در این بین بررسی سرمایه فرهنگی و تأثیر آن بر تعهد اجتماعی شهروندان می‌تواند پاسخی به این پرسش باشد که تا چه حد در جامعه شهروندان با توجه به سرمایه‌های فرهنگی‌ای که دارند نسبت به مسائل محیط شهری خود احساس تعهد می‌کنند؟ و تا چه حد تعهد اجتماعی شهروندان نسبت به ارزش‌های جدید در دوران مدرن از شفافیت لازم برخوردار است؟ به عبارت دیگر آیا سرمایه فرهنگی موجود در بین افراد جامعه بر تعهد اجتماعی آنان در مسائل شهری تأثیر داشته است یا نه؟

بدین ترتیب به اعتقاد نگارنده با بررسی سرمایه فرهنگی‌ای که در بین افراد جامعه به‌صورت کمابیش وجود دارد می‌توان تصویری از این امر به دست داد که تا چه حد این سرمایه فرهنگی بر احساس وفاداری تأثیرگذار است و سبب تجلی حس تعهد شهروندان به محیط شهری می‌شود و به عبارت دیگر زمانی که فرد خود را به‌منزله شهروند یک شهر تلقی

-
1. Modernism
 2. Immigration
 3. Media
 4. Transnational

می‌کند، ناخودآگاه نسبت به جنبه‌های مختلف آن احساس مسئولیت می‌کند و در واقع خود را با دیگران در امور شهری شریک می‌داند. بدین ترتیب سؤال اساسی و آغازین این پژوهش عبارت است از: میزان تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان به مسائل شهری تا چه اندازه است؟

مبانی نظری

مفهوم سرمایه را می‌توان در آرای مارکس دنبال کرد. در مفهوم‌پردازی مارکس، سرمایه بخشی از ارزش اضافی است که سرمایه‌داران، کسانی که ابزار تولید را در اختیار دارند، از گردش کالاها و پول در فرایند تولید و مصرف به دست می‌آورند و این طبقه مسلط است که سرمایه‌گذاری و ارزش اضافی را نصیب خود می‌کند. بنابراین، سرمایه در مفهوم مارکسی نظریه‌ای درباره روابط اجتماعی استثماری میان دو طبقه است (لین^۱، ۱۹۹۹، به نقل از توسلی ۱۳۸۴، ۲).

در نظریه‌های سرمایه جدید به جای اینکه سرمایه به منزله بخشی از فرایند استثمار طبقاتی در جامعه دیده شود (تحلیل سطح کلان)؛ به چگونگی سرمایه‌گذاری کارگران و عاملان به منزله کنشگرانی که برای کسب ارزش افزوده کارشان در بازار سرمایه‌گذاری می‌کنند پرداخته می‌شود (تبیین سطح خرد) و کنش یا انتخاب به منزله مؤلفه‌های مهم در نظریه‌های جدید سرمایه ظاهر می‌شوند (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴، ۴). بنابراین، در این نظریه‌ها یک گذر تبیینی از سطح تحلیل کلان به سطح تحلیل خرد مشاهده می‌شود. نظریه‌های جدید سرمایه همچنین بر تعامل کنش‌های فردی و وضعیت‌های ساختاری در فرایند سرمایه‌گذاری تأکید دارند (لین، ۱۹۹۹ به نقل از توسلی، ۱۳۸۴، ۴).

سرمایه فرهنگی درجه تبحری است که شخص در کردار فرهنگی‌ای دارد که جامعه‌ای معین آن را مشروع تشخیص می‌دهد. سرمایه تحصیلی یعنی توانایی‌های رسمی‌ای که فرد کسب می‌کند. این سرمایه یکی از شاخصه‌های مقدار سرمایه فرهنگی است اما این دو معادل هم نیستند (کالینیکوس^۲، ۱۳۸۳، ۵۰۵).

Cultural Capital نخستین بار توسط پیر بوردیو به ادبیات علوم اجتماعی و انسانی وارد شده است. اصطلاح سرمایه فرهنگی در قیاس با سرمایه اقتصادی و نظریات، قوانین و

-
1. Lin
 2. Kalinikos

تحلیل‌های مباحث مربوط به سرمایه‌داری در اوایل دهه ۱۹۷۰ رواج یافت. این مفهوم برای بررسی این مسئله که موانع اقتصادی برای تبیین نابرابری‌های موجود در موفقیت‌های آموزشی دانش‌آموزان طبقات اجتماعی مختلف، کافی نیست، ابداع شد. سرمایه فرهنگی همانا مجموعه‌ای از ثروت‌های نمادین است که از یک سو به معلومات کسب‌شده‌ای برمی‌گردد که به شکل رغبت‌های پایدار ارگانیک، حالت درونی‌شده به خود می‌گیرند (در فلان زمینه دانش‌داشتن، بافرهنگ‌بودن، به زبان و نحوه بیان تسلط‌داشتن، جهان اجتماعی و رموز آن را شناختن و خود را در این جهان آشنادیدن) از سوی دیگر، به صورت موفقیت‌های مادی، سرمایه به حالت عینیت‌یافته، میراث فرهنگی به شکل اموال (تابلوه‌ها، کتاب‌ها، واژه‌نامه‌ها، ابزارها، ماشین‌ها) جلوه می‌کند؛ و سرانجام سرمایه فرهنگی می‌تواند به حالت نهادینه‌شده در جامعه به صورت عناوین، مدارک تحصیلی، موفقیت در مسابقات ورودی و غیره به استعداد‌های فرد عینیت بخشد؛ جامعه (یا بیشتر اوقات دولت) که این بازشناسی را اعلام می‌دارد، آن را نهادینه می‌کند و اغلب برای آن پایگاه قائل می‌شود و جایگاه تعیین می‌کند (معلم، استاد، قاضی، کارمند دولت). سرمایه فرهنگی بدون کوشش شخصی کسب و به ارث برده نمی‌شود، بلکه از جانب عامل کار طولانی، مداوم و پیگیر یادگیری و فرهنگ‌پذیری را می‌طلبد. با هدف جزئی از خود کردن، از آن خود کردن، آن را به قالب خود کشیدن، به منزله چیزی که وجود اجتماعی او را تحول می‌بخشد: سرمایه فرهنگی داشتنی است که بودن شده است، ملکی است درونی‌شده و جزء جدایی‌ناپذیر شخص و خصلت او شده است. کسب سرمایه فرهنگی زمان می‌خواهد و بنابراین به امکانات مادی و اساساً مالی نیاز دارد تا زمان به دست بیاید.

انواع سرمایه فرهنگی

انواع سرمایه فرهنگی از دیدگاه بورديو می‌تواند به سه صورت تجلی یابد:

۱. حالت غیرمتجسم: می‌توان بیشتر ویژگی‌های سرمایه فرهنگی را از این واقعیت استنباط کرد که این سرمایه با شخصی که در آن تجسم می‌یابد ارتباط نزدیک دارد. این سرمایه نوعی ثروت بیرونی است که به منزله بخش جدایی‌ناپذیری از فرد درآمده است. این همان بخشی است که بورديو آن را ابعاد سرمایه فرهنگی همراه با تولد می‌نامد که نمی‌توان آن را از طریق هدیه، خرید یا مبادله به دیگری منتقل کرد. این نوع سرمایه به صورت آمادگی‌های مداوم ذهن و جسم تجلی می‌یابد (شارع‌پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱، ۱۳۷).

سرمایه فرهنگی لحاظ‌شده بیانگر چیزهایی است که افراد می‌دانند و می‌توانند انجام دهند.

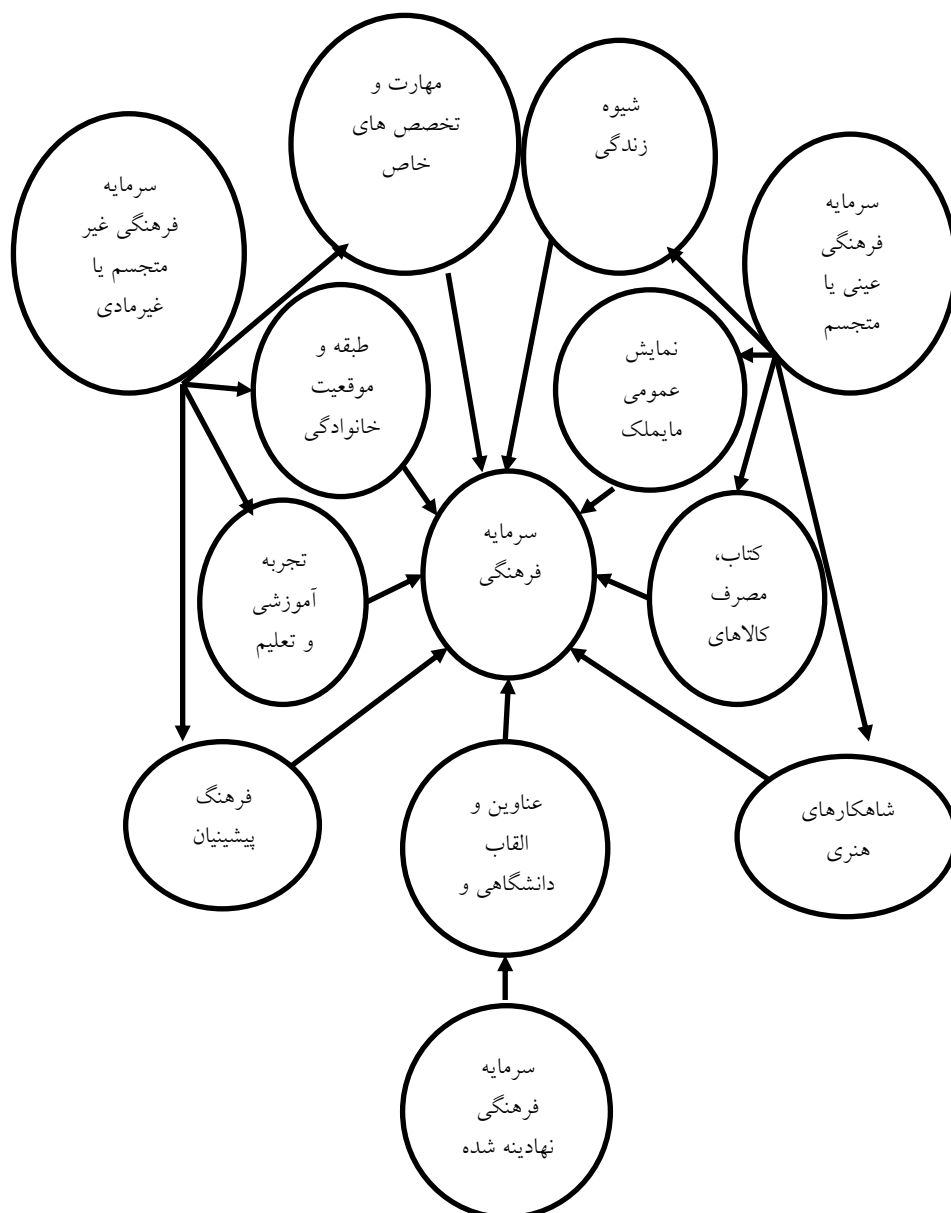
درواقع سرمایه فرهنگی لحاظ شده توانایی های بالقوه ای است که به تدریج بخشی از وجود افراد شده و در او تثبیت شده اند (بورديو، ۱۹۸۶، به نقل از نوغانی، ۱۳۸۷، ۷۸). بنابراین، کسب این سرمایه هزینه و زمان زیادی می طلبد و نیازمند درونی شدن است و مانند سرمایه های مادی به راحتی قابل اعطاشدن نیست اما از طریق اجتماعی شدن اولیه در خانواده و آموزش مدارس می توان آن را کسب کرد. پس این سرمایه به صورت فکری و جهت های ارزشی و ویژگی رفتاری به شکل عینی و خارجی تحقق نیافته است (مهدوی، ۱۳۸۸، ۵۱).

۲. حالت عینیت یافته: یکی از اشکال بدیهی و عینی سرمایه فرهنگی، مصرف کالاهای مختلف فرهنگی در میان اقشار مختلف جامعه است که خود می تواند تابعی از متغیرهای گوناگون فردی اجتماعی قرار گیرد. سرمایه فرهنگی عینیت یافته در اشیای مادی مثل رسانه ها نظیر نوشتار، نقاشی، ابزار و نظایر آن و به طور کلی، در مادیت آن قابل انتقال است. بنابراین، کالاهای فرهنگی را هم می توان به صورت مادی تخصیص داد (منجر به سرمایه اقتصادی می شود) و هم به صورت نمادی (منجر به سرمایه فرهنگی می شود) (شارع پور و خوش فر، ۱۳۸۱، ۱۳۷). مجموعه میراث های فرهنگی، آثار ادبی و شاهکارهای هنری و نظایر این ها را سرمایه عینی فرهنگی می نامند. بنابراین، این کالای مادی است که می توان آن را بخشید و قابل انتقال به غیر است و فقط تصاحب سرمایه فرهنگی عینی نیازمند استعداد و قابلیت های فرهنگی است (مهدوی، ۱۳۸۸، ۵۲). مثلاً فرد باید توانایی درک لذت بردن از یک تابلوی نقاشی را داشته باشد.

۳. حالت نهادینه شده: این حالت نوعی رسمیت بخشیدن نهادی به سرمایه فرهنگی فرد است. مدارک تحصیلی و آکادمیک نمونه ای از این حالت است. این مدارک، نوعی نرخ تبدیل بین سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی برقرار می سازند و این کار را از طریق تضمین ارزش مادی برای یک سرمایه تحصیلی معین انجام می دهند. از آنجا که منافع مادی و نمادی مدارک تحصیلی بستگی به کمیابی آن ها دارد، سرمایه گذاری صورت گرفته (از لحاظ زمان، تلاش و پول) ممکن است به اندازه ای که پیش بینی می شود، سودمند نباشد (شارع پور و خوش فر، ۱۳۸۱، ۱۳۷).

سرمایه فرهنگی نهادینه شده همچون صلاحیت های تحصیلی که در قالب مدارک و مدارج تحصیلی نمود عینی پیدا می کنند و به دارنده آن ها هم از نظر قانونی و هم از نظر عرفی ارزش اجتماعی و تعریف شده می دهند (بورديو، ۱۳۸۴، ۲۴۷). بنابراین، کسب این گونه سرمایه از طریق نظام آموزشی صورت می گیرد. به نظر بورديو بین این سرمایه و سرمایه اقتصادی و اجتماعی رابطه وجود دارد، به طوری که این سرمایه قابل تبدیل شدن به سرمایه اجتماعی و

اقتصادی است (مهدوی، ۱۳۸۸، ۵۲). در واقع این سرمایه به صورت القاب و، عناوین دانشگاهی مطرح است.

شکل ۱. مدل نظری سرمایه فرهنگی با توجه به نظریات موجود ترسیم شده (توسط نگارندگان مقاله)

تعهد اجتماعی

مفهوم تعهد اولین بار توسط جرال لسنکی در دهه ۱۹۶۰ وارد جامعه‌شناسی مذهبی شد که ابعاد جهت‌گیری مذهبی را به ما نشان می‌داد. تعهد نیز یکی از عوامل به‌وجودآورنده اتحاد نظم و پایبندی بر اصول شناخته می‌شود و می‌تواند مسائلی را به دنبال خود بکشد که برای هر جامعه‌ای حیاتی و مهم باشد. در واقع احساس تعهد در هر جامعه‌ای یکی از تجلیات ارزشی مهم به شمار می‌رود که موجب انسجام و نظم و یکپارچگی جامعه مورد نظر می‌شود. نبود تعهد از جمله متغیرهایی است که هم انحراف و هم عامل انحرافات قلمداد می‌شود. بنابراین، اگر الزام درون فرد به رعایت ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را بسنجیم، تعهد را سنجیده‌ایم. تعهدی مطلوب است که متعادل باشد یعنی تعهدی که در آن تعهد اجتماعی به نفع تعهد فرد و یا تعهد فرد به نفع تعهد اجتماعی حذف نشده باشد. انسانی متعهد است که علاوه بر جامعه در مقابل خودش هم متعهد باشد (نوروزی، ۱۳۸۷، ۷۰). نظریه‌پردازان مختلفی در خصوص تعهد اجتماعی به نظریه‌پردازی پرداخته‌اند که در پژوهش فوق از آن‌ها استفاده شده است که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم.

دورکیم جزء اولین نظریه‌پردازان اجتماعی کلاسیک است که در بحث‌های اجتماعی خود به رابطه فرد با گروه در جوامع مختلف پرداخته و در بیشتر آثار خود به‌خصوص در کتاب *تقسیم کار و خودکشی* به میزان همبستگی اجتماعی و میزان تعلق فرد با گروه و عوامل موجهه پرداخته است.

دورکیم تمایزپذیری اجتماعی را راه‌حل مسالمت‌جویانه تنازع بقا می‌داند- تنازع بقایی که داروین در نیمه دوم قرن نوزدهم مطرح کرده بود بیان می‌دارد که هر قدر تعداد افرادی که می‌خواهند با هم زندگی کنند بیشتر باشد، نبرد برای بقا شدیدتر است- و می‌گوید به جای آنکه بعضی افراد چنان که در قلمرو حیوانی مشاهده می‌شود برای بقای بعضی دیگر از بین بروند، تمایزپذیری اجتماعی امکان بقای تعداد زیادی از افراد را از طریق ایجاد تمایز اجتماعی در آن‌ها به وجود می‌آورد. بدین سان هر فردی دیگر رقیب همگانی نیست و امکان ایفای نقش خود و انجام وظیفه فرد را پیدا می‌کند. افراد به جایی می‌رسند که دیگر همانند هم نیستند، بلکه متفاوت‌اند و به سهم خود در حیات همگان سهیم‌اند (آرون، ۱۳۸۴، ۳۶۲). بنابراین، نیاز به نقش دیگران در تقسیم تخصص‌گرایی موجبات تعهد و سازگاری اعضای جامعه را در بر خواهد داشت.

مرتون از مفهوم آنومی برای ساخت نظریه پرنفوذ خود در ارتباط با رفتار انحرافی در

ساخت اجتماعی بهره گرفت. او یک نظام اجتماعی را توصیف می‌کند که از یکپارچگی ضعیفی برخوردار است، نظامی که به واسطه تأکید بیش از حد برای رسیدن به اهداف اجتماعی و در مقابل عدم قبول وسایل نیل به آن اهداف، موجب به هم ریختگی در یکپارچگی نظام می‌شود. با درک چنین مطلبی مردم برای حصول به موفقیت به شیوه‌های انحرافی روی می‌آورند، حاصل فونکسیون این وضع، زوال بیشتر تعهد اجتماعی نسبت به رعایت مقررات اجتماعی است. بنابراین، تعهدات خود نسبت به دیگران و نسبت به جامعه را نادیده می‌گیرند و راه نامشروعی را انتخاب می‌کنند. اینجاست که این دسته از افراد بنا به شرایط و اقتضائات شخصیتی و محیطی یکی از راه‌های نامشروع را برمی‌گزینند.

زیمل حق‌شناسی و احترام را متمم اشکال حقوقی می‌داند، در حالی که همکاری اقتصادی توسط قواعد قانونی تقویت می‌شود، چسبندگی اجتماعی از طریق احساساتی مانند حق‌شناسی و احترام تضمین می‌شود. این احساسات فضایی از تعهد را به وجود می‌آورند که در نهایت همه آن‌ها در یک زندگی مستحکم و جمعی به هم پیوند می‌خورند.

بنابراین، وقتی مبادله، اشتراکی‌ترین کنش متقابل اجتماعی است، انگیزه‌ها و عوامل شکل‌دهنده آن را بایست در متن بستر اجتماعی‌اش جست‌وجو کرد. زیمل همچنین در بحث تفکیک اجتماعی و اهمیت گروه‌های اجتماعی یکی از تحولات ناشی از تفکیک اجتماعی را افزایش تعداد گروه‌هایی می‌داند که مردم می‌توانند با آن پیوند داشته باشند. افزایش مبادلات و تعاملات فردی، زمینه‌ساز احساسات و عواطف مثبت شخص به دیگران و احساس تعهد عام‌گرایانه و نهایتاً سوگیری عام‌گرایانه در تعاملات اجتماعی خواهد بود (عظیمی، ۱۳۸۰، ۶۳). بکر تعهد را عاملی برای ثبات رفتار انسانی معرفی می‌کند و بحث خود را با این سؤال آغاز می‌کند که چرا انسان‌ها در حیطه مربوط به گروه‌های اجتماعی خود با اینکه امکان رفتارهای مختلف برایشان فراهم است، نوع ثابتی از رفتار را انجام می‌دهند. از نظر بکر تعهد ویژگی‌های زیر را دارد: الف) شرط طرفداری (ب) دادن هزینه برای ماندن در موقعیت. او علاوه بر دو ویژگی فوق سه عنصر اصلی برای تعهد معرفی می‌کند: ۱. موقعیت؛ ۲. کنش‌های قبلی؛ ۳. شناخت.

با توجه به عناصر و ویژگی‌هایی که بکر برای تعهد بیان کرده است می‌توان گفت افراد بنا به دلایلی برای دستیابی به خواسته‌های خود فعالیت‌هایی انجام می‌دهند که این فعالیت‌ها سبب می‌شود آن‌ها در موقعیت‌هایی قرار گیرند و در این موقعیت‌ها مطابق با انتظارات دیگران رفتار کنند. بکر معتقد است پایبندی به رفتار و نقش در موقعیت‌های مختلف مطابق با انتظارات

دیگران است. او کسب امتیازهای حاصل از ایفای نقش در آن موقعیت خاص را تعهد می‌نامد و معتقد است که سبب ثبات رفتار افراد می‌شود. پس برای بررسی تعهد باید عناصر فوق را در رفتار آن‌ها بررسی کنیم: ۱. انتظارات فرهنگی عام؛ ۲. مقررات اداری غیرشخصی؛ ۳. هم‌رنگی و همانندی (بکر، ۱۹۶۰، به نقل از نوروزی ۱۳۸۷، ۸۸).

از دیدگاه نظریه‌پردازان مبادله تعهد میزان رعایت هنجارها و قواعد گروه است، بدین معنا که از افراد با توجه به موقعیت‌های متفاوتشان در گروه انتظاراتی می‌رود. در صورتی که این انتظارات برآورده شود اعضای دیگر گروه پاداش متناسبی به آن‌ها خواهند داد. به همین علت کسانی که در رده‌های پایین قرار دارند ممکن است تعهد کمتری به گروه داشته باشند، به‌ویژه اگر گروه‌های دیگری برای جذب آنان وجود داشته باشد. زیرا پاداش عضویت آنان در گروه ممکن است به‌طور نسبی کمتر باشد و به همین علت مشارکتشان هم کمتر می‌شود (اسکیدمور، ۱۳۷۲، ۸۹).

پارسونز در نگرش سیستمی خود از تعهد به‌منزله عامل مبادله در نظام فرهنگی یاد می‌کند و برای تعهد، همان نقش را در نظام فرهنگی قائل است که پول در نظام اقتصادی، نفوذ در نظام اجتماعی و قدرت در نظام سیاسی دارند. بنابراین، فرهنگ است که وظیفه نظارت بر ساخت کنش اجتماعی افراد را دارد (ریترز، ۱۳۸۴، ۲۵۰). به‌طوری‌که چلبی از تعهد در کنار اندیشه و پول و زور به‌منزله پاسدار نظم یاد می‌کند (چلبی، ۱۳۸۲، ۸۶).

در چارچوب نظری شفافیت نقش به رابطه مستقیم بین نقش و رضایت و درنهایت تعهد و احساس مفیدبودن گفته می‌شود. از طرف دیگر رابطه منفی بین ابهام در نقش و تعهد عملکرد آنان وجود دارد. بنابراین، نه تنها بین تعهد و وضوح ویژگی‌ها رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد، بلکه بین ویژگی و وضوح نقش و ابعاد تعهد نیز رابطه مستقیمی وجود دارد. شفافیت نقش بر بیان صریح و مشخص انتظارات نقش دلالت دارد و می‌تواند احساس رضایت انجام کار، حس مفیدبودن برای شاغل، احساس دلگرمی و میل به ماندن را در فرد ایجاد کند، اما رابطه‌ای که شفافیت نقش می‌تواند با تعهد داشته باشد از آن حیث است که برای افزایش تعهد و سازگاری رفتار با انتظارات یکی از عوامل مؤثر ایفای صحیح نقش است، به‌طوری‌که فرد در وهله اول آن را به‌خوبی بشناسد تا بتواند از عهده انجام آن به‌خوبی برآید. پس این شناخت فرد از نقشش موجب ایجاد تعهد در او نسبت به جامعه‌اش می‌شود.

کمیسیون ملی نیکوکاری و نوسازی مدنی (۱۹۹۸) شاخص ملی تعهد مدنی را ارائه کرده است. این شاخص پنج بعد دارد:

۱. میزان خیرخواهی؛
۲. تعهد اجتماعی؛
۳. مشارکت در نیکوکاری؛
۴. روحیه داوطلبی؛
۵. شهروندان فعال (نوروزی، ۱۳۸۷، ۷۲).

چارچوب نظری پژوهش

در این پژوهش نظریاتی درباره سرمایه فرهنگی وجود دارد و از آن‌ها برای درک هرچه بهتر متغیر مستقل استفاده شده است. با این وجود از نظریات بورديو که خود واضع این مفهوم است استفاده می‌شود. در واقع سرمایه فرهنگی که به منزله متغیر مستقل در نظر گرفته شده است با توجه به نظریات بورديو در باب سرمایه فرهنگی که آن را به سرمایه فرهنگی غیرمتجسم و متجسم و نهادینه شده تقسیم می‌کند، بررسی می‌شود و سنجش رابطه با متغیر تعهد اجتماعی که از طرفی متغیر وابسته این پژوهش است مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین متغیر وابسته این پژوهش با توجه به نظریات موجود به ابعادی چون قانون‌گرایی، عام‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، تعامل اجتماعی و ویژگی‌های فردی که هر کدام ناشی از خصوصیات خاص است بررسی می‌شوند تا ارتباط و تغییرات موجود بین متغیر مستقل و وابسته ارزیابی شود. در نتیجه در اینجا بر آن دسته از نظریات تمرکز داریم که در مباحث نظری متغیرهای بررسی شده مورد توجه قرار گرفته است.

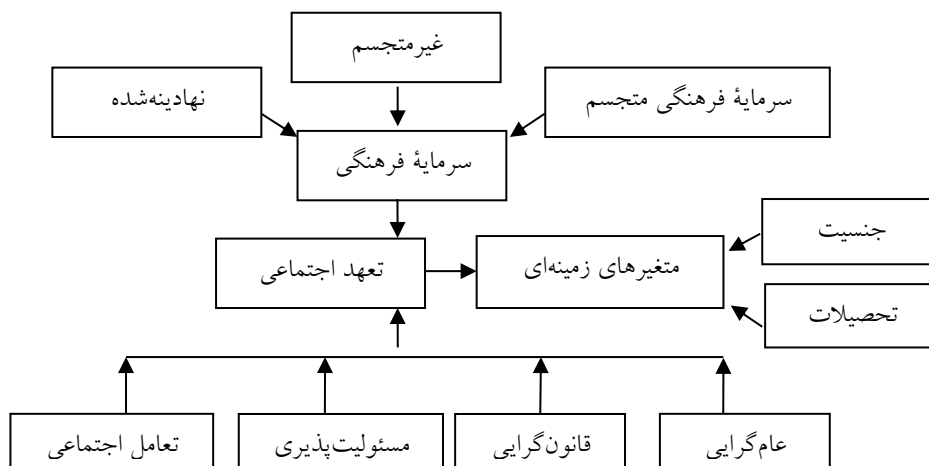
نظریاتی که مشخصاً به مسئله و موضوع سرمایه فرهنگی و تعهد اجتماعی پرداخته شود یافت نشد، از این رو سعی کردیم با تجزیه موضوع پژوهش شده به اجزای مختلف از حیث نظری آن را چارچوب‌بندی نظری کنیم. موضوع پژوهش فوق بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی است. همان‌گونه که اندیشمندان تعریف کرده‌اند سرمایه فرهنگی شامل انباشت ارزش‌ها و نمودهای فرهنگی و هنری ارزشمند، صلاحیت‌های تحصیلی و آموزش رسمی و تمایلات و عادت‌های دیرینی است که در فرایند جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری حاصل می‌شوند. در مواردی نیز سرمایه فرهنگی را مجموعه نمادها، منش‌ها، شیوه‌های زبانی، مدارک آموزشی، ذوق و سلیقه‌ها و شیوه‌ها و نیز شیوه زبانی تعریف کرده‌اند.

به این ترتیب بورديو در تعریف سرمایه فرهنگی نیز بیان می‌کند که سرمایه فرهنگی «بیانگر سرمایه‌گذاری‌های طبقه مسلط در بازتولید مجموعه‌ای از نمادها و معانی‌ای است که توسط

طبقه تحت سلطه، به غلط درک و درونی شده است و آن‌ها را به مثابه نمادها و معانی طبقه خود پذیرفته‌اند. در این نظریه سرمایه‌گذاری در کنش‌های آموزشی فرایند بازتولید، همچون تعلیم و تربیت قرار دارد که هدف از آن تلقین توده‌ها و درونی کردن ارزش‌های این نمادها و معانی است» (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴، ۳).

متغیر تعهد اجتماعی با توجه به نظریات موجود به ابعادی چون مسئولیت‌پذیری، عام‌گرایی، قانون‌گرایی، تعامل اجتماعی و ویژگی‌های فردی تقسیم شده و مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. در واقع پذیرش وظایف شهروندی و عمل به وظایف به‌منزله یک شهروند در محیط شهری نیازمند تعهد مدنی و احساس تعلق به آن محیط شهری است. «تعهد مدنی از افرادی صادر می‌شود که زمینه‌های تکوینی‌شان، آنان را کمابیش نسبت به مشارکت در نوسازی و اصلاح مستمر جامعه مدنی توانا و متعهد می‌کند.

در این میان توجه به ابعاد بررسی‌شده متغیر وابسته پژوهش با اهمیت است، زیرا آنچه تعهد اجتماعی خوانده شده است شامل مسئولیت‌پذیری، عام‌گرایی، قانون‌گرایی، تعامل اجتماعی و ویژگی‌های فردی است. در واقع تعهد اجتماعی درجه‌ای از درونی‌شدن ارزش‌ها و اهداف و احساس یک حس وفاداری به جامعه توسط فرد است و این تعهد بازتاب تنظیم نیازها و ارزش‌های فردی با نیازها و ارزش‌های جامعه است. همچنین در این پژوهش از متغیرهای زمینه‌ای (جنس، تحصیلات) برای درک و ارزیابی هرچه بهتر مسئله بررسی شده استفاده شده است.

شکل ۲. مدل نظری پژوهش

تعریف نظری و عملیاتی و شاخص‌ها

سرمایه فرهنگی

سرمایه فرهنگی داشتنی است که بودن شده است، ملکی است درونی شده و جزء جدایی‌ناپذیر شخص و خصلت او شده است (شویره، ۱۳۸۵). و با توجه به متغیر مستقل بودن آن به سه بعد:

۱. سرمایه فرهنگی غیرمتجسم: به سرمایه فرهنگی بدنی و فرد گفته می‌شود و عبارت است از سرمایه‌ای که با کوشش، تجربه و استعداد فرد حاصل شده و جزئی از وجود فرد شده است و قابل انتقال به غیر نیست (حافظه، علم، مهارت‌های تجربی، طبقه و موقعیت‌های خانوادگی). کسب مهارت‌های ورزشی، هنری و فرهنگی (مثلاً مهارت در زمینه موسیقی) تسلط بر تعدادی از رشته‌های ورزشی، طبقه و موقعیت خانوادگی، اهمیت فرهنگ و تجربه پیشینیان، اهمیت ارائه آموزش‌های فرهنگی؛

۲. سرمایه فرهنگی متجسم یا عینیت‌یافته: نوعی ثروت بیرونی است که به منزله بخش جدایی‌ناپذیری از فرد درآمده است. این همان بخشی است که بوردیو آن را ابعاد سرمایه فرهنگی همراه با تولد می‌نامد که نمی‌توان آن را از طریق هدیه، خرید یا مبادله به دیگری منتقل کرد. این نوع سرمایه به صورت آمادگی‌های مداوم ذهن و جسم تجلی می‌یابد (شارع‌پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱).

میراث‌های فرهنگی مانند شاهکارهای هنری، تکنولوژی ماشینی و قوانین علمی که به صورت کتاب‌ها و اسناد و اشیائی درآمده‌اند و به افراد کمک می‌کنند و قابل انتقال به افراد دیگر هستند و همچنین توانایی تبدیل به سرمایه اقتصادی را نیز دارند، جزء این دسته‌اند. این مالکیت انحصاری به علت مجاورت و سهولت دسترسی و امکانات جانبی تأثیر تربیتی و آموزشی بر روی مالکان آن سرمایه دارد.

تعریف عملیاتی: برای سنجش این متغیر می‌توان از شاخص‌های متعددی استفاده کرد که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. تعداد کتاب‌های مطالعه‌کرده و تحت مالکیت خود، تعداد لوح فشرده و شاهکارهای هنری و سینمایی استفاده‌کرده یا میزانی که آشنایی دارد، تعداد نشریاتی که اشتراک دارد، تعداد دفعات شرکت در مسابقات و نمایشگاه‌های هنری، فرهنگی و اجتماعی، تعداد دفعات حضور در مسابقات و باشگاه‌های ورزشی.

۳. سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده: این حالت نوعی رسمیت‌بخشیدن نهادی به سرمایه فرهنگی

فرد است. مدارک تحصیلی و آکادمیک نمونه‌ای از این حالت است. این مدارک، نوعی نرخ تبدیل بین سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی برقرار می‌سازند و این کار را از طریق تضمین ارزش مادی برای یک سرمایه تحصیلی معین انجام می‌دهند. در واقع این سرمایه فرهنگی از طریق ضوابط اجتماعی موقعیت‌هایی برای افراد کسب می‌کند مانند مدرک تحصیلی، مهارت‌های متعدد اجتماعی، هنری و ورزشی که به صورت مکتوب گواهی شده است. این نوع سرمایه فرهنگی نیز قابل انتقال به افراد دیگر نیست و به دست آوردن آن بستگی به شرایط خاصی دارد.

تعریف عملیاتی: تعریف عملیاتی این سرمایه را می‌توان با سنجش مدارک به دست آمده توسط فرد و یا حتی والدین اندازه‌گیری کرد. مدرک تحصیلی فرد در کلاس‌های مختلف آموزشی و فرهنگی و اجتماعی، مدرک و مدال‌های ورزشی فرد در سطوح آموزشگاهی، ناحیه و شهر، مدرک کسب شده در فنون و مهارت‌های رایانه‌ای و برنامه‌نویسی و... مدارک تحصیلی پدر و مادر و سطح تحصیلات آن‌ها.

تعهد اجتماعی: یک انگیزش درونی برای هویت افراد در موقعیت‌های اجتماعی گوناگون و نشانه وفاداری آن‌ها به رفتاری ثابت است که با انتظارات دیگران از آن موقعیت مطابق و سبب سازگاری فرد با موقعیت می‌شود و این انگیزش از یک سو به اعمال قبلی افراد و از سوی دیگر به ارزیابی آنان از نتایج آن و نوع رفتار مربوط می‌شود (نوروزی، ۱۳۸۷، ۱۲۰). با توجه به متغیر وابسته بودن تعهد اجتماعی، چهار بعد زیر مورد توجه است:

۱. قانون‌گرایی

تعریف نظری: قانون‌گرایی (Legalism) مفهومی است که به اصالت قانون و اصول قضایی و حقوقی در روابط بین مردم و دولت و مابین مردم معتقد است. براساس این عقیده، در عرصه جامعه مدنی و رفتاری، ملاک عملکرد دولت‌ها شرایط اخلاقی و اجتماعی نیست، بلکه روابط حقوقی و شرایط تابعه آن معیار است. این مدنیت انسان و این اجتماعی بودن اقتضا کرده است تا برای احقاق حقوق آحاد انسان‌ها و برای آسایش تک‌تکشان به وضع قوانین مدنی روی آورده شود.

تعریف عملیاتی: در واقع در این تعریف شاهد رعایت قوانین و مقررات شهری به وسیله شهروندان است که توسط سازمان‌های متولی وضع می‌شود و شهروندان خود را ملزم به رعایت آن مقررات می‌دانند، بدین ترتیب قانون‌گرایی را می‌توان با سؤالاتی با محتوای زیر

سنجید، اهداف مشروع و وسایل مشروع، وفاداری و اهمیت احترام، گروه‌های اجتماعی و پیوند آن‌ها، شفافیت نقشی، نسبی‌نشدن اخلاقیات، رعایت نظم، حق‌شناسی، احساس رضایت، همکاری و حمایت، دریافت تأیید و پاداش، نیاز به نقش دیگران، هماهنگی و هم‌رنگی، مقررات ارادی غیرشخصی، احساس همبستگی با دیگر شهروندان، انجام دقیق وظایف محوله شهروندی، عملی کردن انتظارات دیگر شهروندان و کمک و احترام و وفاداری.

۲. مسئولیت‌پذیری

تعریف نظری: کلمز و بین (۱۹۸۶) سال‌ها پیش واژه مسئولیت را از نظر لغوی به معنی توانایی پاسخ‌دادن تعریف کردند. این واژه در عرف عام به مفهوم تصمیم‌گیری مناسب است که فرد در چارچوب هنجارهای اجتماعی و انتظاراتی که معمولاً از او می‌رود، دست به انتخابی بزند و این انتخاب سبب ایجاد روابط انسانی مثبت، افزایش ایمنی، موفقیت و آسایش خاطر شود. پاسخ مؤثر هم پاسخی است که فرد را قادر می‌سازد تا به هدف‌هایی که سبب تقویت عزت نفس می‌شوند، دست یابد.

تعریف عملیاتی: افرادی که احساس مسئولیت می‌کنند به ابزار، نگرش‌ها و منابعی که برای ارزیابی مؤثر موقعیت‌ها نیاز دارند، مجهزند و به انتخاب‌هایی دست می‌زنند که برای خود و اطرافیان‌شان مناسب است. بی‌توجهی به مسئولیت و نپذیرفتن مسئولیت‌ها، سبب تشدید بحران جاری و تضعیف روحیه شهروندی می‌شود و این یکی دیگر از ریشه‌ها و منشأ مناقشات ناصواب جاری است. بدین ترتیب مسئولیت‌پذیری را می‌توان با توجه به سؤالاتی با محتوای زیر سنجید: تعهد نسبت به اهداف جمعی، پذیرش نقش‌ها و ایفای مناسب آن، احساس تعهد به ارزش‌ها و هنجارهای جمعی، احساس پاسخگوبودن نسبت به عملکرد خود، روحیه همکاری و تعاون.

۳. عام‌گرایی

تعریف نظری: بی‌شک عام‌گرایی یعنی ایجاد ارزش‌های مشترک در میان انسان‌ها که می‌تواند به پیشرفت جامعه متحد بشری کمک کند. در این فرایند تفاوت‌ها و گوناگونی‌ها کم‌رنگ‌تر می‌شوند و از بین می‌روند و نشانه‌های فرهنگی یکسان و همگونی بر زندگی انسان‌ها حاکم می‌شود و انتظارات و خواسته‌های عمومی جایگزین خاص‌گرایی و فردگرایی می‌شود.

تعریف عملیاتی: نوعی قواعد عام رفتاری و هویتی عام در سطح اجتماعی است که

موجب همگرایی و تشریک مساعی و در نتیجه توانایی انعطاف پذیری بیشتر می شود و در واقع معیارها و انتظارات عمومی شهروندان از یکدیگر در این شرایط بالا می رود و این ها در موقعیت های مختلف تغییر می کنند. بدین ترتیب عام گرایی را می توان با محتوای سؤالات زیر سنجید: هماهنگی و هم رنگی، مقررات ارادی غیر شخصی، احساس همبستگی با دیگر شهروندان، انجام دقیق وظایف محوله شهروندی، عملی کردن انتظارات دیگر شهروندان، کمک و احترام و وفاداری.

۴. تعامل اجتماعی

تعریف نظری: در واقع تعامل اجتماعی پیوند و سازگاری میان اعضای جامعه و همزیستی مسالمت آمیز اعضای جامعه مدنی است.

تعریف عملیاتی: اگر میل به رابطه اجتماعی با دیگران از طرف فرد مقابل پاسخ داده شود، اصطلاحاً می گویند تعامل اجتماعی برقرار شده است. بدین ترتیب تعامل اجتماعی را می توان با محتوای سؤالات زیر سنجید: اهمیت گروه های اجتماعی و پیوند آن ها، احساس رضایت، همکاری و حمایت، دریافت تأیید و پاداش، نیاز به نقش دیگران.

فرضیه های پژوهش

به نظر می رسد میزان سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان به مسائل شهری تأثیر دارد. به نظر می رسد بین میزان سرمایه فرهنگی متجسم و میزان تعهد اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد.

به نظر می رسد بین میزان سرمایه فرهنگی غیر متجسم و میزان تعهد اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد.

به نظر می رسد بین میزان سرمایه فرهنگی نهادینه شده و میزان تعهد اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد.

به نظر می رسد بین میزان تعهد اجتماعی در بین دو گروه از زنان و مردان شهروند تفاوت معناداری وجود دارد.

به نظر می رسد بین میزان تعهد اجتماعی در بین دو گروه از شهروندان با تحصیلات بالا و پایین تفاوت معناداری وجود دارد.

به نظر می رسد بین میزان سرمایه فرهنگی در بین دو گروه از شهروندان با تحصیلات بالا و پایین تفاوت معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

برای گردآوری داده‌های پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است. پژوهش پیمایش احتمالاً بهترین روش موجود برای آن دسته از پژوهندگانی است که علاقه‌مند به جمع‌آوری داده‌های اصلی برای توصیف جمعیت‌های بسیار بزرگ هستند که نمی‌توان به‌طور مستقیم آن‌ها را مشاهده کرد (بی، ۱۳۸۱، ۵۳۰). مزیت پیمایش بر روش‌های دیگر در کارآمدی و قدرت مناسب ویژگی‌های واحدهای تحلیل و مقایسه دقیق خصوصیات آن‌ها به کمک استنباط‌های علی است (دواس، ۱۳۸۶، ۱۵).

برای گردآوری داده‌های این پژوهش از تکنیک پرسشنامه‌ای استفاده شده است که این پرسشنامه از نوع پرسشنامه مقطعی و طرح سؤالات بسته است. در واقع پرسش بسته پرسشی است که در پاسخ به آن چند گزینه ارائه شده است و پاسخگو باید یک یا چند گزینه را برگزیند. در این روش ابتدا نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند و با مراجعه به نمونه‌های پژوهش از آن‌ها خواسته شد به پرسشنامه‌ها پاسخ دهند و آن را تکمیل کنند. بعد از برآورد ۴۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه، با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای براساس تقسیم شهر تبریز به سه منطقه ثروتمندترین، متوسط و فقیر که با توجه به این تقسیم‌بندی نواحی به صورت تصادفی انتخاب شد و با مصاحبه به تکمیل پرسشنامه اقدام شد. جامعه آماری مطالعه شده کلیه افراد سنین بین ۲۰ تا ۴۰ ساله شهر تبریز است. با استفاده از فرمول متغیر دو ارزشی کوکران حجم نمونه ۳۸۵ نفر محاسبه شد و به دست آمد. با توجه به اینکه ممکن است در مطالعه تعدادی نمونه در دسترس نداشته باشیم و همچنین برای بالابردن سطح تعمیم‌پذیری، تعداد آن را به ۴۰۰ نفر افزایش دادیم.

پایایی یا قابلیت اعتماد نیز عبارت است از اینکه هر روش خاصی هرگاه چندین بار در مورد موضوع واحدی به کار برده شود هر بار نتیجه یکسانی به دست آید (بی، ۱۳۸۱، ۲۴۷). یک روش یا ابزار اندازه‌گیری زمانی پایایی دارد که در دفعات بعدی در صورت استفاده از روش مشابه به نتایج مشابه دست پیدا کنیم. بدین ترتیب در این پژوهش پس از تهیه و تدوین شاخص‌ها و طراحی صورت اولیه پرسشنامه، مطالعه‌ای مقدماتی انجام گرفت. هدف این مطالعه مقدماتی، تعیین میزان پایایی شاخص‌ها و اصلاح و نهایی کردن پرسشنامه پژوهش بود. بخش عمده این مطالعه مقدماتی روی یک نمونه ۳۰ نفری از شهروندان در نواحی مختلف از شهر تبریز بود. پس از تکمیل پرسشنامه‌های یادشده کدگذاری و در نرم‌افزار spss وارد شدند و پایایی شاخص‌ها با استفاده از روش انسجام درونی و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی شد.

جدول ۱. آزمون پایایی آلفای کرونباخ

نام متغیر	تعداد گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
۱ سرمایه فرهنگی	۲۷	٪۸۴
۲ قانون‌گرایی	۸	٪۸۵
۳ تعامل اجتماعی	۶	٪۷۲
۴ مسئولیت‌پذیری	۸	٪۸۱
۵ عام‌گرایی	۸	٪۸۱

پایایی مقیاس سرمایه فرهنگی با توجه به سه بعد آن (۲۷ گویه‌ای) براساس انسجام درونی و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برابر ۸۴ درصد شد که می‌توان گفت چون از ۷۰ درصد بیشتر است، سؤالات این متغیر تأیید شده و پایایی آن قابل قبول است. پایایی مقیاس قانون‌گرایی (۸ گویه‌ای) اساس انسجام درونی و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برابر ۸۵ درصد شد که می‌توان گفت چون بیشتر از ۷۰ درصد است، سؤالات متغیر تأیید شده و پایایی آن قابل قبول است. پایایی مقیاس تعامل اجتماعی (۶ گویه‌ای) براساس انسجام درونی و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برابر ۷۲ درصد شد که می‌توان گفت چون بیشتر از ۷۰ درصد است، سؤالات متغیر تأیید شده و پایایی آن قابل قبول است. پایایی مقیاس مسئولیت‌پذیری (۸ گویه‌ای) براساس انسجام درونی و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برابر ۸۱ درصد شد که می‌توان گفت چون بیشتر از ۷۰ درصد است، سؤالات متغیر تأیید شده و پایایی آن قابل قبول است. پایایی مقیاس عام‌گرایی (۸ گویه‌ای) براساس انسجام درونی و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برابر ۸۱ درصد شد که می‌توان گفت چون بیشتر از ۷۰ درصد است، سؤالات متغیر تأیید شده و پایایی آن قابل قبول است.

یافته‌های پژوهش

جدول ۲ توزیع کل پاسخگویان به تفکیک جنسیت افراد را نشان می‌دهد. در این گویه تمامی افراد جنسیت خود را اعلام کردند. به طوری که مردان ۶۱/۵ درصد از جمعیت نمونه آماری و زنان ۳۸/۵ درصد از جمعیت نمونه آماری در این پژوهش را شامل می‌شوند. مردان با تعداد ۲۴۶ بیشترین فراوانی و زنان با ۱۵۴ فراوانی در رتبه پایین‌تر قرار می‌گیرند.

جدول ۲. توزیع پاسخگویان بر حسب جنسیت

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۲۴۶	۶۱٫۵٪
زن	۱۵۴	۳۸٫۵٪
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰

با توجه به جدول ۳ پاسخگویان به سؤالات پاسخ دادند و جواب‌های از دست‌رفته نداشتیم. در این پرسشنامه ۳۶ درصد پاسخگویان در مقطع دیپلم و ۱۶/۸ درصد در مقطع فوق دیپلم، ۳۷ درصد لیسانس، ۸ درصد فوق لیسانس و ۲/۲ درصد دکتری و بالاتر قرار دارند. بدین ترتیب بالاترین فراوانی متعلق به مقطع لیسانس است که ۱۴۸ فراوانی دارد که نشان می‌دهد درصد زیادی از نمونه آماری ما تحصیلات کارشناسی دارند و کمترین فراوانی متعلق به مقطع دکتری و بالاتر است که ۹ فراوانی را شامل می‌شود.

جدول ۳. توزیع پاسخگویان بر حسب مدرک تحصیلی

سطح تحصیلات	تعداد	درصد	درصد تجمعی
دیپلم	۱۴۴	۳۶٪	۳۶٪
فوق دیپلم	۶۷	۱۶/۱۸۶٪	۵۲/۸٪
لیسانس	۱۴۸	۳۷٪	۸۹/۸٪
فوق لیسانس	۳۲	۸٪	۹۷/۸٪
دکتر و بالاتر	۹	۲/۳٪	۱۰۰٪
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰٪	-

با توجه به جدول ۴ به توصیف سرمایه فرهنگی به دست آمده پرداخته می‌شود. جدول ۴ آماره‌های توصیفی میزان سرمایه فرهنگی را نشان می‌دهد که میانگین نمره این متغیر ۲/۶۳ و میانگین آن ۲/۶۰ است. همچنین دامنه تغییرات ۵۹/۰ است.

جدول ۴. آماره توصیفی سرمایه فرهنگی

متغیر	میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	دامنه	چولگی	کشیدگی
سرمایه فرهنگی	۲/۶۳	۲/۶۰	۱/۲۴	۱/۴۹	۱/۳۷	۴/۴۱	۱/۵۹	۱/۵۸	۱/۹۰

جدول ۵. توزیع فراوانی سرمایه فرهنگی

سرمایه فرهنگی	تعداد	درصد
کم	۳۳	۸٪
متوسط	۲۸۲	۷۱٪
زیاد	۸۵	۲۱٪
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰٪

با توجه به جدول ۶ به توصیف سرمایه فرهنگی به دست آمده پرداخته می شود. جدول ۶ آماره های توصیفی میزان تعهد اجتماعی را نشان می دهد که میانگین نمره این متغیر ۳/۹۳ و میانه آن ۳/۹۸ است. همچنین دامنه تغییرات ۳/۵۰ است.

جدول ۶. آماره توصیفی تعهد اجتماعی

متغیر	میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	دامنه	چولگی	کشیدگی
تعهد اجتماعی	۳/۹۳	۳/۹۸	۰/۲۵	۰/۵۰	۲/۰۳	۵/۵۳	۳/۵۰	-/۴۲	۰/۴۸

جدول ۷. توزیع فراوانی تعهد اجتماعی

تعهد اجتماعی	تعداد	درصد
کم	۱۳	۳٪
متوسط	۱۸۷	۴۷٪
زیاد	۲۰۰	۵۰٪
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰٪

توزیع کل پاسخگویان برحسب تفکیک جنسیت افراد و میزان سرمایه فرهنگی براساس یافته های جدول ۷ مشاهده می شود که از کل پاسخگویان مرد ۸/۱ درصد آن ها سرمایه فرهنگی

کم، ۷۱/۵ درصد سرمایه فرهنگی متوسط و ۲۰/۳ درصد سرمایه فرهنگی زیاد دارند. همچنین از کل پاسخگویان زن ۸/۴ درصد سرمایه فرهنگی کم، ۶۸/۸ درصد سرمایه فرهنگی متوسط و ۲۲/۷ درصد سرمایه فرهنگی زیاد دارند.

جدول ۸. توصیفی دوبعدی به تفکیک جنسیت و سرمایه فرهنگی

کل	سرمایه فرهنگی			جنسیت
	زیاد	متوسط	کم	
۲۴۶	۵۰	۱۷۶	۲۰	فراوانی
٪۱۰۰	٪۲۰/۳	٪۷۱/۵	٪۸/۱	مرد جنسیت
٪۶۱/۵	٪۵۸/۸	٪۶۲/۴	٪۶۰/۶	سرمایه
۱۵۴	۳۵	۱۰۶	۱۳	فراوانی
٪۱۰۰	٪۲۲/۷	٪۶۸/۸	٪۸/۴	زن جنسیت
٪۳۸/۵	٪۴۱/۲	٪۳۷/۶	٪۳۹/۴	سرمایه
۴۰۰	۸۵	۲۸۲	۳۳	فراوانی
٪۱۰۰	٪۲۱/۳	٪۷۰/۵	٪۸/۳	کل جنسیت
٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	سرمایه

آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: به نظر می‌رسد میزان سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان به مسائل شهری تأثیر دارد.

بر اساس نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین این دو متغیر برابر است با ۰/۲۰ و در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر (۰/۰۰) $\text{sig} =$ نشان‌دهنده رابطه متوسط و مستقیم بین دو متغیر سرمایه فرهنگی و تعهد اجتماعی است.

جدول ۹. ضریب همبستگی پیرسون

تعداد	سرمایه فرهنگی	تعهد اجتماعی
۴۰۰	۱	۰/۲۰۹
۴۰۰		سطح معناداری sig
۴۰۰	۴۰۰	تعداد
۴۰۰	۰/۲۰۹	تعهد اجتماعی همبستگی
۴۰۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری sig
۴۰۰	۴۰۰	تعداد

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

جدول ۱۰. مدل بررسی شده

مدل	R	R ²	تعدیل شده R	خطای استاندارد
۱	۰/۲۰۹	۰/۰۴۴	۰/۰۴۱	۰/۴۹۳۵۴

a. Predictors: (Constant), s
Cultural Capital

به میزان $R^2 = ۰/۰۴$ می توان متغیر وابسته را پیش بینی کرد.

جدول ۱۱ با توجه به نتایج آزمون ANOVA یا آزمون f میزان $f = ۱۸/۲۶$ با درجه آزادی $df = ۱$ در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری $sig = ۰/۰۰$ ، به عبارت دیگر فرضیه H_0 رد و H_1 (فرضیه پژوهشگر) تأیید می شود و متغیر مستقل توانایی پیش بینی متغیر وابسته را دارد یا متغیر مستقل توانایی تفسیر متغیر وابسته را دارد.

جدول ۱۱. آزمون ANOVA

مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی df	میانگین مجذورات	f	سطح معناداری sig
رگرسیون	۴/۴۵۰	۱	۴/۴۵۰	۱۸/۲۹۶	۰/۰۰۰
پس ماند	۹۶/۹۴۵	۳۹۸	۰/۲۴۴		
کل	۱۰۱/۳۹۵	۳۹۹			

a. Predictors: (Constant), s Cultural Capital
b. Dependent Variable: تعهد اجتماعی

جدول ۱۲ ضریب رگرسیونی سرمایه فرهنگی و تعهد اجتماعی را نشان می دهد. ضریب همبستگی بین این دو متغیر $r = ۰/۲۰$ و سطح معناداری $sig = (۰/۰۰۰)$ است و چون این رقم مثبت است بیانگر رابطه مستقیم بین این دو متغیر است. یعنی هرچه میزان سرمایه فرهنگی بالا رود، تعهد اجتماعی نیز افزایش می یابد. بنابراین، فرضیه H_0 ابطال H_1 (فرضیه پژوهشگر) تأیید می شود و متغیر مستقل توانایی پیش بینی متغیر وابسته را دارد.

جدول ۱۲. ضریب رگرسیونی

مدل ۱	ضریب استاندارد نشده		T	سطح معناداری sig
	خطا	ضریب B		
عدد ثابت	۰/۱۳۵	۳/۳۶۰	۲۴/۸۷۲	۰/۰۰۰
سرمایه فرهنگی	۰/۰۵۱	۰/۲۱۶	۴/۲۷۴	۰/۰۰۰

Dependent Variable: t تعهد اجتماعی

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین سرمایه فرهنگی متجسم و تعهد اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد.

جدول ۱۳ براساس نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین این دو متغیر برابر است با ۰/۱۱ :

جدول ۱۳. ضریب همبستگی

سرمایه فرهنگی متجسم	تعهد اجتماعی
۱	۰/۱۱۱
سرمایه فرهنگی متجسم همبستگی	سطح معناداری sig
۴۰۰	۰/۰۲۶
تعداد	تعداد
۰/۱۱۱	۱
۰/۰۲۶	سطح معناداری sig
۴۰۰	تعداد

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

تفسیر: در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری $\text{sig} = ۰/۰۲$ یعنی با اطلاعات موجود فرضیه H_0 رد و H_1 (فرضیه پژوهشگر) تأیید می‌شود. شدت رابطه ضعیف و جهت رابطه مستقیم است یعنی با افزایش یکی دیگری نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین سرمایه فرهنگی غیرمتجسم و تعهد اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد.

جدول ۱۴ براساس نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین این دو متغیر برابر است با ۰/۲۲ :

جدول ۱۴. ضریب همبستگی پیرسون

تعهد اجتماعی	سرمایه فرهنگی غیرمتجسم	
۰/۲۲۷	۱	سرمایه فرهنگی غیرمتجسم همبستگی
۰/۰۰۰		سطح معناداری sig
۴۰۰	۴۰۰	تعداد
۱	۰/۲۲۷	تعهد اجتماعی همبستگی
	۰/۰۰۰	سطح معناداری sig
۴۰۰	۴۰۰	تعداد

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

تفسیر: در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری $\text{sig} = ۰/۰۰$ یعنی با اطلاعات موجود فرضیه H_0 رد و H_1 (فرضیه پژوهشگر) تأیید می شود. شدت رابطه متوسط و جهت رابطه مستقیم است یعنی با افزایش یکی، دیگری نیز افزایش می یابد. فرضیه چهارم: به نظر می رسد بین سرمایه فرهنگی نهاده شده و تعهد اجتماعی شهروندان رابطه وجود دارد.

جدول ۱۵. براساس نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین این دو متغیر برابر است با $۰/۱۸$:

جدول ۱۵. ضریب همبستگی پیرسون

تعهد اجتماعی	سرمایه فرهنگی غیرمتجسم	
۰/۱۸۶	۱	سرمایه فرهنگی غیرمتجسم همبستگی
۰/۰۰۰		سطح معناداری sig
۴۰۰	۴۰۰	تعداد
۱	۰/۱۸۶	تعهد اجتماعی همبستگی
	۰/۰۰۰	سطح معناداری sig
۴۰۰	۴۰۰	تعداد

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

تفسیر: در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری $\text{sig} = ۰/۰۰$ یعنی با اطلاعات موجود فرضیه H_0 رد و H_1 (فرضیه پژوهشگر) تأیید می شود. شدت رابطه ضعیف و جهت رابطه مستقیم است یعنی با افزایش یکی، دیگری نیز افزایش می یابد.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد بین میزان تعهد اجتماعی در میان دو گروه از زنان و مردان شهروند تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون t مستقل یا دو گروه مستقل به صورت زیر است:

در خروجی جدول ۱۶ آزمون همگنی واریانس را نگاه می‌کنیم و بعد از آن آزمون t را تفسیر می‌کنیم.

جدول ۱۶. آزمون t مستقل

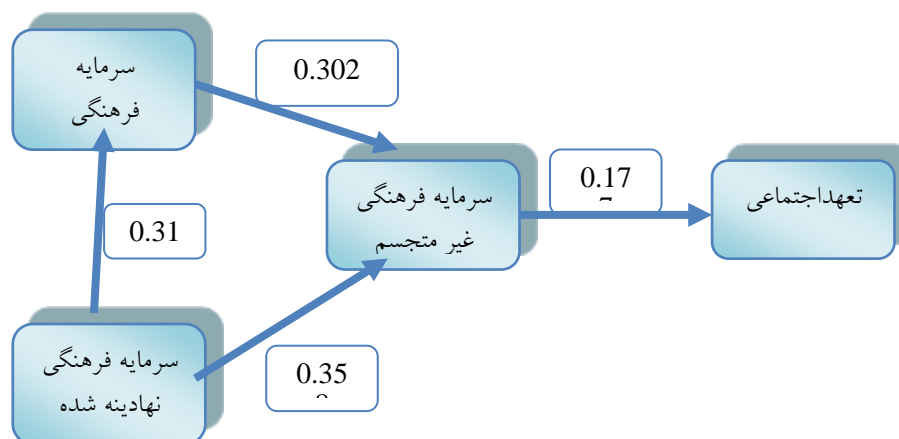
آزمون t برای همگنی میانگین‌ها		آزمون برای همگنی واریانس					
فاصله اطمینان ۹۵٪	خطای استاندارد	تفاوت میانگین	سطح معناداری Sig	درجه آزادی df	مقدار t	sig	F
پایین ترین	بالاترین						
							سرمایه فرهنگی
-۰/۰۰۸۳۵	۰/۰۵۱۵۷	-۰/۱۰۹۷۴	۰/۰۳۴	۳۹۸	-۲/۱۲۸	۰/۱۶۵۰	۱/۹۳۱
-۰/۰۱۰۷۹	-۰/۲۱۱۱۲	-۰/۱۰۹۷۴	۰/۰۳۰	۳۵۰/۸۶۰	-۲/۱۸۱		همگن
	-۰/۲۰۸۶۸						ناهمگن

تفسیر:

با توجه به نتایج t مستقل ابتدا به آزمون leven که همان آزمون همگنی واریانس است می‌پردازیم چون سطح معناداری یعنی $\text{sig} = ۰/۱۶$ است پس واریانس برابر و همگن فرض می‌شود. پس در تفسیر آزمون t مستقل باید به تفسیر t پردازیم که واریانس‌ها برابر فرض شده‌اند. نتایج آزمون بیانگر آن است که میزان $t = -۲/۱۲۸$ با درجه آزادی یعنی $\text{df} = ۳۹۸$ در فاصله اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری یعنی $\text{sig} = ۰/۰۳$ است یعنی با اطلاعات موجود فرضیه H_0 رد و H_1 (فرضیه پژوهشگر) تأیید می‌شود به عبارت دیگر تعهد اجتماعی در میان دو گروه زنان و مردان تفاوت معناداری دارد.

فرضیه ششم: بین میزان تعهد اجتماعی در بین دو گروه از شهروندان با تحصیلات بالا و پایین تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون t مستقل یا دو گروه مستقل به صورت زیر است:

شکل ۳. شکل مدل تحلیل مسیر

بحث و نتیجه گیری

با جدی تر شدن روند جهانی سازی، مقوله شهروندی در دهه های اخیر مهم ترین مسئله جهان معاصر شده است که با توجه به تحولات روزافزون جوامع و به خصوص شهرهای کشورهای در حال توسعه و ایران توجه به جوانب شهری و شهروندی اهمیت خاصی دارد. از این رو پیکره اصلی جامعه مدنی را شهروندان و تحولات موجود در بطن تفکرات شهروندان قرار دارد و مشارکت افراد به صورت آگاهانه و آزادانه در حیات اجتماعی موجبات دگرگونی و پویایی جامعه و حرکت به سوی اهداف متعالی و انسانی خواهد شد و راه پیشرفت و توسعه را هموار خواهد ساخت.

از این رو انتظار می رود تغییرات فراوانی که در سرمایه های انسانی رخ می دهد حس تعلق و تعهد را در میان شهروندان افزایش دهد و موجب بهبود و کارایی جوامع در کنترل هزینه ها و تمرکز بر روی دیگر اهداف شهری و نیز بهبود هرچه بهتر امکانات شهری و زندگی شهری شود.

از این رو رشد و تحکیم سرمایه فرهنگی بر تمایلات، رفتارها و گرایش هایی دلالت دارد که برای ایجاد نهادهای جامعه مدنی و جهت گیری های اخلاقی، دموکراسی مدرن اهمیت و ضرورت دارد. رشد سرمایه فرهنگی و فرهنگ مدنی که بر تحمل، عدالت و توازن میان حقوق

و تعهدات استوار است بر بهبود و ایجاد نظم و تعهدات اجتماعی شهروندان مؤثر خواهد بود. هر اندازه افراد در جامعه مدنی شرکت کنند و تعهد مدنی بالایی داشته باشند، بهتر می‌توانند در تعیین سرنوشت خود و جامعه نقش ایفا کنند و این امر آموختنی است و افراد یاد می‌گیرند که نسبت به سرنوشت خود و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند احساس تعهد کنند. این پژوهش با بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان معتقد است که سرمایه فرهنگی موجود در میان اقشار جامعه در متعهد کردن آن‌ها به محیطی که در آن زندگی می‌کنند مؤثر خواهد بود و تقویت و بهبود هرچه بهتر جامعه مدنی متأثر از افرادی است که فعالانه و آگاهانه در فعالیت‌های جمعی شرکت می‌کنند به طوری که شهرها مکانی برای نمایش خواسته‌ها و اعمال و رفتار افرادی است که در آن زندگی می‌کنند و نحوه و سبک زندگی و کالاهای فرهنگی‌ای که آن‌ها در جوامع با توجه به روند بالایی که در ورود اطلاعات و دانش‌ها وجود دارد می‌تواند در افراد جامعه مؤثر باشد و آن‌ها را در روندها و موقعیت‌های خاصی قرار دهد و هدایت کند.

در مجموع انتظار می‌رود افرادی که سرمایه فرهنگی بالایی دارند نسبت به جامعه خود و محیط شهری که در آن زندگی می‌کنند خود را مسئول و متعهد بدانند و در واقع هر اندازه سرمایه فرهنگی موجود در میان شهروندان جامعه بیشتر باشد، احساس تعهد اجتماعی آن‌ها را نسبت به جامعه شهری تقویت می‌کند.

پس بر اساس نتایج به دست آمده شهروندانی که سرمایه فرهنگی بالایی دارند نسبت به جامعه شهری خود متعهدند و این نشان از روند رو به رشد سرمایه‌های انسانی به خصوص سرمایه فرهنگی در میان شهروندان تبریز دارد که تأثیر خود را بر حس قانون‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، عام‌گرایی و تعامل اجتماعی می‌گذارد و جامعه شهری را در مسیر رشد و پیشرفت خود هدایت می‌کند و از آنجا که تعهد اجتماعی نسبت به جامعه شهری وجود دارد پس انتظار می‌رود که توسعه و بهبود هرچه بهتر محیط شهری و نیز استفاده مطلوب از امکانات موجود شهری در میان شهروندان در حد قابل قبولی خواهد بود و این روند موجب رشد سریع و رو به بالا برای شهر تبریز خواهد شد.

پیشینه بحث

پژوهشی با عنوان «رابطه سرمایه فرهنگی با هویت جوانان» (مطالعه موردی شهر تهران) که توسط محمود شارع‌پور و غلامرضا خوش‌فر در سال ۱۳۸۱ انجام شد، از جمله پژوهش‌های

انجام گرفته در این زمینه است. پژوهش حاضر در جست‌وجوی آن است که با سنجش مفاهیم تجربی سرمایه فرهنگی و هویت اجتماعی، رابطه ابعاد مختلف سرمایه فرهنگی را با نحوه تعریف افراد از خویشتن بررسی کند و همبستگی سرمایه فرهنگی را با برجستگی هویت‌های مختلف اجتماعی مطالعه کند. نتایج حاصل از بررسی نشان می‌دهد که بین سرمایه فرهنگی و برجستگی انواع چهارگانه هویت، همبستگی مثبتی وجود دارد ولی بیشترین همبستگی سرمایه فرهنگی با هویت مذهبی و ملی و کمترین همبستگی آن با هویت فردی و خانوادگی است. همچنین نوع همبستگی ابعاد عینی و ذهنی سرمایه فرهنگی با انواع هویت اجتماعی تا حدودی متفاوت از بعد نهادی شده آن است. در واقع در پژوهش حاضر نیز می‌توان این امر را درک کرد که سرمایه فرهنگی در حوزه‌ای وسیع‌تر و کلان‌درک و تحکیم می‌شود که بیشترین همبستگی را با هویت مذهبی و ملی در سطح کلان دارد همان‌گونه که در پژوهش حاضر نیز سرمایه فرهنگی بر تعاملات افراد در سطح جامعه تأثیرگذار بوده و متأثر نیز است.

پژوهش دیگری که به موضوع مطالعه‌شده ما نزدیک است، پژوهشی با عنوان «تأثیر نابرابری سرمایه فرهنگی بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی در دستیابی به آموزش عالی» است که توسط دکتر محسن نوغانی انجام گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در پرتو حضور سرمایه فرهنگی سهم مثبت و معناداری بر احتمال قبولی و نمره کسب‌شده داوطلبان دارد.

در تحقیقی دیگر می‌توان به پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه بین سرمایه فرهنگی و بردباری اجتماعی، مطالعه موردی شهر نجف‌آباد» اشاره کرد. این پژوهش با هدف تعیین رابطه بین سرمایه فرهنگی و بردباری اجتماعی صورت گرفته است. همچنین تأثیر دو متغیر تحرک فیزیکی و پایگاه اقتصادی-اجتماعی به منزله عوامل تقویت‌کننده بر سرمایه فرهنگی و بردباری اجتماعی سنجیده شده است. در این پژوهش نیز سرمایه فرهنگی بر میزان بردباری اجتماعی افراد مؤثر بوده است.

می‌توان به پژوهش دیگری با عنوان «بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر میزان کاربری اینترنت دانش‌آموزان دبیرستان» اشاره کرد. علی‌امینی این پژوهش را انجام داده است. نتایج نشان داد که سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته و عینی در این کاربران به‌طور متوازی توزیع شده و تأثیر آن‌ها بر کاربری اینترنت اگرچه ضعیف اما مؤثر بوده است. سرمایه فرهنگی نهادی شده در این جامعه بسیار ضعیف بوده و نشان‌دهنده توجه بسیار کم جامعه و نظام آموزشی است. در واقع با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه می‌توان بر این امر تأکید داشت که

سرمایه فرهنگی روزبه‌روز در حال تغییر است و در حوزه‌های مختلفی از زندگی اجتماعی نفوذ دارد و توجه به این امر بر توسعه بسترهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کمک فراوانی خواهد کرد. همان‌گونه که در بررسی پژوهش‌های انجام‌شده اشاره شده است سرمایه فرهنگی به‌منزله عاملی قدرتمند در بسترهای زندگی اجتماعی و تعاملات فرهنگی رشد و توسعه می‌یابد که بر میزان تحمل اجتماعی و بردباری اجتماعی و موفقیت‌های اجتماعی و اقتصادی و... تأثیرگذار بوده است، همانند پژوهش حاضر نشان می‌دهد که هرچه سرمایه فرهنگی افراد بالاتر می‌رود، میزان کنش‌های افراد در جهت موفقیت بهتر و بسترهای مناسب فرهنگی و اجتماعی فراهم می‌شود.

پیشنهادها:

۱. برخلاف سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی، به‌کارگیری سرمایه‌های فرهنگی سال‌ها طول می‌کشد و این موضوع عمیقاً در احساسات و شعور ما محصور است. این مسئله سبب می‌شود که سرمایه فرهنگی، مانند سدی در برابر قابلیت تحرک اجتماعی مؤثر باشد؛ از این‌رو بهبود و تسهیل دسترسی شهروندان به منابع موجود آموزشی چه از طریق رسانه‌ها و مطبوعات و بروشورهای تبلیغاتی در جهت هدایت آن‌ها ضروری و بااهمیت است.
۲. مفهوم سرمایه فرهنگی امکان می‌دهد تا نابرابری در توانمندی‌های شهروندان در طبقات اجتماعی مختلف فهم شود؛ از این‌رو بالابردن و توانمندسازی سرمایه فرهنگی شهروندان که متعلق به طبقات اجتماعی پایین است به عهده سازمان‌های متولی آموزش و تعلیم شهروندی است که با به‌کارگیری سیاست‌های مدیریتی مناسب در بهبود و بالابردن سرمایه فرهنگی این قشر از شهروندان تلاش کند.
۳. سرمایه فرهنگی نیرویی است که ایفای نقش خود را در یک ساختار و حوزه فراخ‌تر اجتماعی انجام می‌دهد و خود را نمایان می‌سازد بدین ترتیب ایجاد بسترهای مناسب و امکانات فرهنگی مداوم (نمایشگاه‌ها، جشنواره‌های فرهنگی) موجب برابری و تحکیم هرچه بهتر سرمایه‌های فرهنگی شهروندان خواهد شد. در صورتی که دسترسی به سرمایه فرهنگی، به‌صورت برابر باشد، سرمایه فرهنگی می‌تواند کارکردهای زیر را داشته باشد: دسترسی بیشترین اعضای جامعه به منابع معرفتی، بسط خردگرایی در عرصه‌های مختلف زندگی، بالابردن سطح مشارکت همگانی در تولیدات و خلاقیت‌های علمی و فرهنگی، سریع‌شدن تغییرات اجتماعی، گسترش دانش‌های نوین و گسترش گردش اطلاعات به‌صورت

افقی و عمودی و رشد شخصیتی برای بیشترین افراد جامعه و ایجاد تعهد نسبت به جامعه مدنی.

۴. متعهد کردن شهروندان به جامعه شهری نیازمند در پیش گرفتن «رویکرد مدیریتی» به جای «رویکرد سیاسی» در مدیریت شهری است. به بیان دیگر، بی طرفی باید همراه با تغییرات سیاسی در کشور حفظ شود به طوری که ثبات مدیریت تخصصی حفظ شود تا شهروندان نسبت به عملکرد مدیریت شهری بدبین نشوند.

۵. داشتن شهروندی متعهد نیازمند آموزش وظایف شهروندی از طریق برنامه‌های رسانه‌ها در ابعاد مختلف یا دایرکردن باجه‌های مخصوص شهروندی برای اطلاع‌رسانی به شهروندان برای آشنایی با قوانین و مقررات ضروری است.

۶. برای تقویت احساس تعهد اجتماعی در شهروندان باید پاسخگویی دموکراتیک وجود داشته باشد. زیرا این عمل اعتماد عمومی شهروندان نسبت به مدیریت شهری را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. پاسخگویی دموکراتیک دلالت بر این دارد که تصمیمات سازمان بر اصول دموکراتیک بنا شود و شهروندان مستقیماً در فرایند تصمیم‌گیری نقش ایفا کنند. با روش‌هایی چون دخالت‌دادن مستقیم شهروندان در سطوح تصمیم‌گیری، فراهم آوردن بسترهای مناسب در جهت مشارکت شهروندان در مدیریت سازمان‌های محلی، ایجاد جلسات مختلف پرسش و پاسخ برای حضور نمایندگان شهروندان برای رسیدگی به مشکلات و ایجاد مفاهمه بین شهروندان و مسئولان.

۷. گسترش بولتن‌ها و روزنامه‌های خبری فرهنگی با توجه به روندهای جاری در جهت هدایت و برابر سازی فرهنگی و همچنین توزیع رایگان اعلامیه‌ها و پوستره‌های آموزشی و تعلیمی می‌تواند در بالابردن حس تعلق و تعهد در میان شهروندان مؤثر باشد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

۱. ازکیا، مصطفی، غفاری، غلام‌رضا (۱۳۸۷)، جامعه‌شناسی توسعه، انتشارات کیهان، تهران ۱۳۸۷.
۲. آرون، ریون (۱۳۸۴)، مراحل اساسی سیراندیشه در جامعه‌شناسی، ترجمه باقر پرهام، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
۳. اسکیدمور، ویلیام (۱۳۷۲)، تفکر نظری در جامعه‌شناسی، ترجمه علی محمد حاضری و دیگران، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۲.

۴. بی، ارال (۱۳۸۱)، *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، ترجمه رضا فاضل، سمت، جلد دوم، چاپ اول، ۱۳۸۱، تهران.
۵. بوردیو، پیر (۱۳۸۰)، *نظریه کنش دلایل عملی و انتخاب عقلانی*. ترجمه مرتضی مردیها. تهران، انتشارات نقش نگار.
۶. بوردیو، پیر (۱۳۸۴)، *شکل‌های سرمایه*، در کیان تاجبخش، سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، نشر شیرازه، تهران.
۷. توسلی، غلام‌عباس و موسوی، مرضیه (۱۳۸۴)، مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تأکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶، زمستان ۱۳۸۴.
۸. توسلی، غلام‌عباس (۱۳۸۴)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، انتشارات سمت، تهران.
۹. چلبی، مسعود (۱۳۸۲)، *جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی*، نشر نی، تهران، چاپ دوم.
۱۰. دواس، دی‌ای (۱۳۸۶)، *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، ترجمه هوشنگ ناییبی، نشر نی، ۱۳۸۶، تهران.
۱۱. ریتزر، جورج (۱۳۸۴)؛ *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، محسن ثلاثی، تهران، علمی، ۱۳۸۱، چاپ ششم، ص ۷۲۵.
۱۲. شوریه، کریستی ین و فونتن، اولیویه (۱۳۸۵)؛ *واژگان بوردیو*، مرتضی کتبی، تهران، نی، ۱۳۸۵، چاپ اول، ص ۹۷.
۱۳. عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۰)، «تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین»، *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۱۸، پاییز و زمستان ۱۳۸۰، تهران.
۱۴. عظیمی، مژگان (۱۳۸۰)، «بررسی رابطه اجتماعی و سوگیری عامه‌گرایانه در تعاملات اجتماعی»، *نمایه پژوهش*، شماره ۱۸، ۱۳۸۰.
۱۵. کلمن، جیمز (۱۳۷۸)، *بنیادهای نظریه اجتماعی*. ترجمه منوچهر صبوری. تهران. نشر نی.
۱۶. کلمز، هریس و بین، رینولد (۱۹۸۶). *آموزش مسئولیت به کودکان*. ترجمه: پروین علی‌پور (۱۳۸۶). مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۱۷. کالینیکوس، آکس (۱۳۸۳)؛ *درآمدی تاریخی بر نظریه اجتماعی*، اکبر معصوم‌بیگی، تهران، آگه، ۱۳۸۳، چاپ اول، ص ۵۰۵.
۱۸. مهدوی، محمدصادق (۱۳۸۸) *جزوه نظریه پردازان معاصر جامعه‌شناسی*، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات تهران، تهران.
۱۹. محمود شارع‌پور، غلام‌رضا خوش‌فر (۱۳۸۱) «رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان»، *نامه علوم اجتماعی* شماره ۲۰، ص ۱۳۳-۱۴۷.
۲۰. نوغانی، محسن (۱۳۸۷)، «تأثیر نابرابری سرمایه فرهنگی بر موفقیت تحصیلی»، *فصلنامه تعلیم و تربیت* شماره ۹۱.
۲۱. نوروزی، فیض‌اله (۱۳۸۷)، *تعهد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن*، رساله دکترای جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات تهران، تهران.

منابع انگلیسی

22. Cohen, Jean I. (1999) Changing Paradigms of Citizenship and The Exclusiveness of The Demos. *International sociology* : Voll 4(3) :245- 268.
23. Janoski, T. (1997) citizenship and civil society A Framework of and obligations In *Liberal Traditional And Social Democratic Regimes* :Cambridge University Press.
24. Nakhaie, Reza, Curtis, James (1998). Effects of Class Positions of Parents and Educational Attainment Daughters and Sons, *The Canadian review of sociology and anthropology*, Vo:35, No:4